

ВЕРЬОВКІН В. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ЛЮДИНИ
ПРО ВІЙНУ В ГРЕКО-РИМСЬКОМУ,
ДАВНЬОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ І ДАВНЬОГЕРМАНСЬКОМУ
ГЕРОЇЧНОМУ ЕПОСІ

Статтю присвячено ідентифікації концептуальних уявлень людини про війну та їх вербалізації в греко-римському, давньослов'янському і давньогерманському героїчному епосі.

Ключові слова: концепт ВІЙНА, вербалізація, концептуальні уявлення, лінгвокультурологія, греко-римський, давньослов'янський, давньогерманський, героїчний епос.

Статья посвящена идентификации концептуальных представлений человека о войне и их вербализации в греко-римском, древнеславянском и древнегерманском героическом эпосе.

Ключевые слова: концепт ВОЙНА, вербализация, концептуальные представления, лингвокультурология, греко-римский, древнеславянский, древнегерманский, героический эпос.

The article is devoted to identifying human conceptual notions of war and their verbalization in Graeco-Roman, old Slavic and old Germanic heroic epic.

Key words: concept WAR, verbalization, conceptual notions, linguoculturology, Graeco-Roman, Old Slavic, Old Germanic, heroic epic.

Метою статті є виявити найбільш характерні вербалізатори концепту ВІЙНА та їх основні типи за семантичним критерієм, ідентифікувати особливості морфологічного оформлення, а також синтаксичної й лексико-семантичної сполучуваності вербалізаторів концепту ВІЙНА в розгляданих текстах.

Актуальність дослідження зумовлено тим що. вивчення героїки в окремих фольклорних жанрах видається перспективним, оскільки в роботах із лінгвокультурології недостатньо уваги приділяється діхронічному дослідженню текстуальної реалізації концепту ВІЙНА у фольклорних текстах, особливо в історико-героїчних піснях, в аспекті еволюції понять і їх мовних позначень.

Верьовкін В. В.

Об'єктом дослідження є номінації на позначення війни в греко-римському, давньослов'янському і давньогерманському героїчному епосі.

Предмет дослідження є загальні тенденції семантичного розвитку лексем-номінаторів концепту ВІЙНА.

Предметом переважної більшості сучасних лінгвістичних студій є комплексне дослідження особливостей взаємозв'язку мови та культури: з одного боку, дослідники беруть до уваги мовну свідомість, у якій перехрещуються мовний та ментальний коди [1:335], а з другого – аналізують лінгвокультурний простір як сферу функціонування мовних одиниць різних рівнів.

Таким чином, в основі вивчення зв'язку мови і культури лежить антропологічний підхід до мови, сформульований ще на початку ХІХ ст. В. фон Гумбольдтом і згодом розвинений у лінгвокультурології, міжкультурній комунікації, етнолінгвістиці (праці Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, А. Вежбицької, С. Г. Воркачова, С. А. Жаботинської, В. І. Карасика, О. С. Кубрякової, В. А. Маслової, А. М. Приходька, Т. В. Радзівської, Ю. С. Степанова, В. М. Телія та ін.) . Такий підхід є особливо актуальним у сучасній лінгвоконцептології у процесі опису універсальних лінгвоментальних конструктів, до яких належать концепти ВІЙНА, ВОРОГ, ПОЛОН (НЕВОЛЯ) тощо, які поряд із загальними властивостями у своїй структурі та лексико-семантичній сполучуваності виявляють і специфічні риси, зумовлені світобаченням конкретного етносу.

У сучасному світі відбуваються процеси активізації міжкультурних контактів, універсальної інформатизації та глобалізації, що віддзеркалюються на різних рівнях світогляду, з одного боку, і мови, з другого боку. Упродовж історії людства зіткнення племен, цивілізацій, релігій, соціальних моделей, інших інтересів нерідко призводило до збройних конфліктів між етносами й усередині однієї етнічної спільноти з численними людськими жертвами. Війна як явище являє собою один із найпоширеніших і водночас найтрагічніших феноменів людського існування.

Війни, засвідчені історичними джерелами ще з часів античності, не раз виступали предметом дослідження, зокрема й у культурологічному аспекті [2; 3; 4].

Окремі аспекти мовного втілення концепту ВІЙНА в різних мовах уже виступали предметом досліджень, у тому числі й дисертаційних [5–9].

Центральною термінологічною одиницею когнітивно орієнтованих досліджень є концепт. Щодо визначення концепту як основного семантичного поняття в когнітивній лінгвістиці науковці досі не досягли однаковості. Під концептом розуміють ментальний прообраз (нерозчленоване уявлення про об'єкт), ідею поняття і навіть саме поняття [1:152]. В етимологічному плані цей термін корелює із власне українськими відповідниками “поняття”, “уявлення”. При цьому більшість дослідників погоджуються в тому, що концепт має двоїсту (психічну та мовну) сутність: з одного боку, це ідеальний образ, який уособлює культурно зумовлені уявлення мовця про навколишній світ, а з іншого – він має певне ім'я, певну назву в мові, тобто вербалізується за допомогою конкретних лексем [там само].

За визначенням Т. С. Толчеєвої, концептами стають лише ті явища дійсності, що актуальні та цінні для певної культури як носії культурної пам'яті народу – своєрідні символи, емблеми, які виразно вказують на текст, що їх створив, на ситуацію, на знання [10:48].

Військова сфера належить до найбільш висвітлюваних в усній народній творчості. Найбільш детально і повно вона віддзеркалюється в героїчному епосі. Є всі підстави вважати, що ВІЙНА, ПОХІД, БИТВА належать до ключових концептів героїчного епосу багатьох народів. Світогляд, віддзеркалений у героїчному епосі та його мові, є милітаризованим, військовоорієнтованим, що свідчить не про особливу “войовничість етносів” – творців такого епосу, а про певний етап розвитку суспільного ладу, який дістав назву “військової демократії” [11].

Значну частину творів героїчного епосу є всі підстави вважати військовим епосом. В.Я. Пропп звертає увагу на тезу М.Г. Чернишевського: “Тільки там була багата народна поезія, де маса народу хвилювалася сильними і благородними почуттями, де

здійснювалися силою народу великі події ... Такими періодами життя були у іспанців війна з маврами, у сербів і греків війна з турками, у малоросів війна з поляками” [12:288]. Згідно з узагальненням В.Я. Проппа, “ в дні великих народних потрясінь поезія висловлює народну енергію і великі, благородні почуття” [12:288].

Навіть фольклорні твори про події родинного життя, зокрема сватання, осмислювалися в контексті військової ідеології, оскільки в архаїчну епоху отримання жінки з метою одруження нерідко відбувалося з застосуванням військової сили (пор. приклади від викрадення сабінянок у легендарній історії Рима епохи Ромула до присилування Володимиром полоцької князівни Рогніди до одруження, як це описано в літописній літературі). “ Боротьба за дружину, за сім'ю, боротьба проти тих сил, які цьому перешкоджають, на даному ступені суспільного розвитку є боротьба громадського порядку, це не тільки боротьба за особисту долю. Таку боротьбу і веде герой” [12:42].

Проблема генези героїчного епосу не є предметом нашого дослідження і стосується фольклористики, а не лінгвістики, однак деякі міркування щодо можливої специфіки формування відображеної в мові концептосфери героїчного епосу ми вважаємо за можливе й необхідне висловити. У первісному родоплемінному суспільстві одну з важливих ролей поряд зі старійшинами та шаманами відіграють мисливські й військові ватажки, які у відповідальні моменти стають на чолі племен і племінних об'єднань. В архаїчному суспільстві загалом не спостерігається істотної відмінності між походами за мисливською здобиччю і походами за здобиччю військовою, що засвідчує і внутрішня форма й етимологія лексики досліджених мов (походження найменувань війни від найменувань полювання), і тексти героїко-епічних творів, де здобиччю поряд із майном і худобою можуть виступати й люди. Героїчні твори мали не тільки причини своєї появи (бажання колективу мовців оспівати вирішальну подію суспільного життя, що сполучалося з бажанням родоплемінної влади і безпосередніх учасників подій почути такий твір), а й цілі: виховання племінного патріотизму, бойового духу, виховний вплив на молоде покоління, формування етичних і естетичних ідеалів і

антидеалів тощо. Віддзеркалюючи міфологічні уявлення й історичні події, епічні твори водночас мали свою прагматику, яка могла підсилюватися магічними уявленнями про роль слова й тексту в житті людини. Виконання твору було магічним обрядом за участі мовців і впливало на них безпосередньо у процесі його здійснення.

Гомерівські епічні тексти “Іліада” та “Одіссея”, текст яких остаточно склався за тирана Пісістрата (VII ст. до н.е.), а відома сьогодні редакція – за часів александрійської філологічної школи (III ст. до н.е.), є винятково важливими джерелами для дослідження смислового наповнення концепту ВІЙНА у давньогрецькій мові.

Одними з головних номінантів аналізованого концепту в давньогрецькій мові виступають лексеми *πόλεμος* “війна” і *μάχη* “битва”. Лексема *πόλεμος* та спільнокореневі з нею вживаються в гомерівському епосі 330 разів, із яких на “Іліаду” припадає 302 слововживання, а на “Одіссею” – лише 28. Така суттєва різниця спричинена відмінністю тематики творів, адже “Одіссея” оповідає про події невійськового життя.

Проаналізуємо деякі показові слововживання імені *πόλεμος* у перших двох рапсодіях “Іліади”. У роботі ми використовували електронний корпус грецької мови [13].

Головними засобами вербалізації концепту ВІЙНА є такі:

– словосполучення іменника із прикметником: *πολύαικος πόλεμοιο* “многотрудної війни” [13:1:165], *πόλεμοιο какоῖ* “злої війни” [13:1:284]; *πόλεμον δ' ἄσποπαέο* “війни безперестанної” [13:1:422];

– словосполучення дієслова й іменника, в якому іменник виступає прямим додатком: *πόλεμον πολεμίζειν* “війну воювати” [13:2:121], *πόλεμόν τε κορύσσω* “війну озброюючи” [13:1:273];

– прикметника та іменника (*μέλει*) *πολεμῆϊα ἔργα* “(готує) воєнні справи” [13:1:338];

– словосполучення із дієприкметником: *ἔπει κε κάτω πολεμίζων* “і проти мене повставши війською” [13:168].

Отож, із процитованих випадків слововживань помітно, що концепт ВІЙНА може виступати в різноманітних смислових

відтінках, які показують війну як активну силову акцію та як процес, про що свідчать різноманітні спільнокореневі лексеми головного вербалізатора аналізованого концепту в давньогрецькій мові – *πόλεμος*.

Для того щоб з'ясувати лексичну реалізацію асоціативного ореолу концепту ВІЙНА в тексті, звернімося до кількох прикладів із “Іліади”:

ἔχθιστος δέ μοι ἔσσι διοτρεφέων βασιλήων:

αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μάχαι τε

“він найворожіший до мене з-поміж усіх царів, вигодуваних богами: завжди йому приємна ворожнеча, війни і битви” [13:176–177].

οἴνοβαρές, κυνᾶς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἑλάφοιο,

οὔτε ποτ' ἔς πόλεμον ἄμα λαῶν θωρηθῆναι

οὔτε λόχον δ' ἔναι σὺν ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν

“пияк, з очима пса, оленячим серцем, ніколи разом із народом не здіймав щита, ніколи не йшов в засідку з найшляхетнішим з-поміж ахейців” [13:1:225–227].

Концепт ВІЙНА реалізується в лексемах: *ἔρις* “боротьба”, *πόλεμοί* “війни”, *μάχαι* “битви”, *θωρηθῆναι* “піднімати зброю”.

Концепт ВОРОГ представлений у цих фрагментах прикметником *ἔχθιστος* “найбільш ворожий”. Також варто додати, що сам корінь *πόλεμ-* має конотації із цим концептом, бо існує відприкметниковий іменник *πόλεμιος* “ворог, ворожий”. Також у текстах у дусі архаїчного воїнського епосу протиставляються концепти БОЯГУЗ (НЕБЛАГОРОДНИЙ)/ ХОРОБРИЙ (БЛАГОРОДНИЙ). Перший представлений метафорами *οἴνοβαρές, κυνᾶς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἑλάφοιο* “пияк, з очима пса, із оленячим серцем”, а другий – номінантом (*σὺν*) *ἀριστήεσσιν* “(із) найкращими, найшляхетнішими”.

Публій Вергілій Марон (70-19 р. до н.е.) є головним представником латиномовного епосу. Його епічна поема “Енеїда” мала стати ідеологічною основою і виправданням завойовницької діяльності імперського Риму. Вергілій переніс архаїчніші грецькі

стилістичні та поетикальні зразки на ґрунт латинської мови і літератури.

Концепт ВІЙНА вербалізується в поемі різними способами, головним чином – шляхом називання самого ключового слова *bellum* “війна” та суміжних із ним *arma* “зброя”, *proellium* “битва”, *pugna* “те ж саме” тощо. Проаналізуємо показові випадки слововжитку зазначених номінацій.

*Arma uirumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lauiniaque uenit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
ui superum, saeuae memorem Iunonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
inferretque deos Latio* [14:1:1-6]

“Оспівую зброю і мужа, який уперше із Трої прибув до італійських берегів і узбережжя Лавінії, гнаний долею, якого багато жбурляло і суходолом, і морем, через злопам’ятний гнів лютої Юнони, який також і пережив (досл. “якого гнули”) численні війни, аж поки не заснував місто і не переніс богів на Лациум” (тут і далі переклад мій – В.В.);

*bella, horrida bella,
et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
non Simois <...> nec Xanthus nec Dorica castra* [14:6:86-88]

“бачу війну, жахливу війну і Тибр, сильно спінений кров’ю, ні Сімоент, ні Ксант, ні дорійські твердині...”;

*sternitur omne solum telis, tum scuta cauaeque
dant sonitum flictu galeae, pugna aspera surgit* [14:9:666–667]

“уся земля була всіяна зброєю, щити видають звук від удару з порожнистими шоломами, здійснюється жорстока битва”.

Вербалізаторами концепту ВІЙНА в наведених фрагментах є такі лексеми: *arma* “зброя”, *bello* “війна”, *uirum* “муж”, *iram* “гнів”, *bella* “війни”, *horrida bella* “жахливі війни”, *sanguine* “кров’ю”, *castra* “твердині”, *telis* “зброєю”, *scuta* “щити”, *galeae* “шоломи”, *pugna* “битва”, *aspera* “сувора”.

В епічній поемі “Енеїда” Вергілія виразно окреслено асоціативну сферу концепту ВІЙНА, до якої входять найменування

зброї, процесів та дій, пов'язаних із війною, а також метафоричний опосередкований опис (“Тибр, сильно спінений кров’ю”).

Найвідоміший і найважливіший твір давньоанглійської літератури – військово-героїчний епос “Беовульф” (“Бджолиний вовк” – метафоричне позначення ведмедя як культової тварини стародавніх германців, символа нездоланної сили). Припускають, що “Беовульф” як цілісний текст або у вигляді двох окремих фрагментів існував задовго до своєї писемної фіксації. Текст має численні ознаки народного епосу, що існував в усній формі. “Беовульф” могли співати під час великих військових зібрань і свят для того, щоби пригадати дні героїчного минулого та військові діяння сучасників [15:111]. У невеликих батальних епічних текстах давньоанглійської літератури війна осмислюється як ситуація, що об’єднує всіх воїнів, незалежно від соціального статусу. Йдеться про зв’язок бойової спорідненості, що уможливує найвищий рівень координації зусиль, коли воїни об’єднуються в єдиний організм, що мислить одним розумом [15:120]. Спільність прагматичних функцій германського епосу і греко-римського, давньоруських билин і “Слова о полку Ігоревім”, що визначає і подібності вербалізації ВІЙНИ.

“Беовульф” – це пам’ятка англосаксонської поезії, що записана близько X ст. н.е., але відображає значно архаїчніший період історії германських народів [16:631]. Крім змагань і поєдинків головного героя, Беовульфа, у творі зафіксовані також численні міжособні війни германських народів між собою. Саме тому це текст є важливим для розуміння поняття “війна” в мові англосаксонського епосу, який вплинув на подальший розвиток англійської літератури на основі народної мови.

Словник англосаксонської мови, якою написаний “Беовульф”, укладений Джозефом Босвортом (Bosworth) і Т. Норткотом Толлером, так тлумачить слово *guth* “війна”:

GÚP, e; f. [a poetical word] War, battle, fight; bellum :– *Gúþ nimeþ freán eówerne* “war shall take away your lord“ <...> *Sumne sceal gúþ abreótan* “war shall crush one“ <...> *Bídan Grendles gúþe* “to await Grendel's attack” [17].

У наведених фрагментах виявлено такі вербалізатори концепту ВІЙНА безпосередньо й через суміжні концепти ЗБРОЯ, ВОРОГ, АРМІЯ, КОМАНДИР, СМЕРТЬ: *helme* “шолом”, *magodhegn* “тан, воєначальник”, *mærdha* “подвиги”, *gedryht* “військове угруповування”, *sweord* “меч”, *scyld* “щит”, *guth* “війна, битва”, *feonde* “ворог”, *ladh* “ворог” (буквально “ненависний”), *death nimedh* “смерть візьме”.

Ці слова представляють різні способи втілення концепту:

– через апелювання до предметного світу, а саме: до матеріальних атрибутів війни, “матеріальної культури війни” (концепт ЗБРОЯ): *helme, sword, scyld*;

– через найменування людей чи спільноти стосовно їхньої ролі в ситуації війни, відповідно до позиції у війську чи залежно від поділу на своїх / чужих (концепти АРМІЯ, КОМАНДИР, концепт ВОРОГ як варіант концепту ЧУЖИЙ): *magodhegn, ladh, feond, gedryht*;

– через найменування процесуальних характеристик війни, які можуть бути вербалізаторами концептів ВІЙНА, БИТВА, СМЕРТЬ: *guth, death nimedh*.

Спеціального коментаря потребує вербалізація концепту ВОРОГ. У наведеному фрагменті вживається словосполучення *ladh widh lathum* “ненависний із ненависним”. За допомогою такого найменування мовець ніби стає на позицію свого супротивника, називаючи і себе “ненависним”, таким чином поєднуючи в одному словосполученні дві точки зору, дві перспективи погляду на ситуацію. Такий принцип організації тексту і твору мистецтва взагалі характерний для архаїчного мистецтва, зокрема героїко-епічної поезії (пор. у давньоруських билинах очільник противників сам себе називає *Собака Калин царь*). Також слово *ladh* позбавлене негативних характеристик, а поєднання двох точок зору метафорично відображають “лицарські” уявлення про почесний двобій рівних суперників, що єднає епічну традицію “Беовульфа” із іншими індоєвропейськими епосами, зокрема гомерівським.

Концепт ВІЙНА вербалізується в давньоруських билинах, зокрема київського циклу, тих фрагментах “Повісті временних літ”, які вважаються результатами запису усної творчості, “Слові о полку

Ігоревім” та інших текстах давньоруської літератури, у героїчних колядках, народних думах та історичних піснях українського народу.

Головним героєм мало не кожної білини виступає *богатыр* – відносно пізніє порівняно з історією Київської Русі слово монгольського походження, що в давніший період мало інші відповідники – *хоробр* або *храбр* (іменник), *витязь* (запозичення зі скандинавських мов, від *viking*).

Слово о полку Ігоревім

Не лѣно ли ны бяшетъ, братіе, начяти старыми словесы трудныхъ повѣстій о пълку Игоревѣ, Игоря Святъславлича?

Уже в першому рядку спостерігаємо вербалізацію концепту ВІЙНА за допомогою лексеми *полк*, тут же оповідь визначена як воїнська – *трудна*.

До найпоширеніших і найбільш деталізованих номінантів концепту ВІЙНА в тексті належать найменування військових символів і зброї:

Трубы трубятъ въ Новѣградѣ, стоятъ стязи въ Путивлѣ; подѣ трубами повити, подѣ шеломи възлелѣяны, конецъ копія въскрѣмлени; пути имъ въдоми, яругы имъ знаеми, дужи у нихъ напяржені, тули отворени, сабли изъострени;

Чрълень стягъ, бѣла хорюговъ, чрълена чолка, сребрено стружіе — храброму Святъславличу!;

Ту ся копіемъ приламати, ту ся саблямъ потручяти о шеломи половецкыя, на рѣцѣ на Каялѣ, у Дону Великаго;

Стоиши на борони, прыщещи на вои стрѣлами, гремлеши о шеломи мечи харалужными;

Съ зараніа до вечера, съ вечера до свѣта летятъ стрѣлы каленныя, гримлютъ сабли о шеломи, трещатъ копіа харалужныя въ полѣ незнаемѣ среди земли Половецкыи.

У “Слові” використовується давньоруське слово *комонь* “бойовий кінь”, невіддільне від концептосфери ВІЙНИ.

Для автора “Слова” і давньоруських слухачів / читачів цього твору концепт ВІЙНА співвідноситься з концептами ЧЕСТЬ і СЛАВА,

хоробрі русичі протиставляються *дітям бісовим*, що свідчить про чіткі релігійні й етичні аспекти осмислення війни в тогочасному суспільстві.

Лад військової демократії породив героїко-епічну творчість у носіїв усіх досліджуваних мов, і саме в цій творчості вербалізація концепту ВІЙНА досягла максимальної повноти й деталізації.

Текстуальні реалізації вербалізації концепту ВІЙНА в досліджуваних мовах є численними й різноманітними. Особливе місце серед текстів, де вербалізація зазначеного концепту є найглибше закоріненою в ідеологію твору й тогочасного суспільства в цілому, посідають зразки героїчного епосу, який із цілковитим правом може бути названий військовим епосом. Епос формується на тому етапі розвитку суспільства, що визначається як епоха військової демократії й позначений численними міжплемінними сутичками, що визначає мовне відображення відповідних уявлень.

Відповідно до семантичного критерію в ході дослідження виявлено два основні типи вербалізаторів концепту ВІЙНА: а) предметного і б) процесуального вираження досліджуваного концепту, які майже ніколи не вживаються в тексті без додаткових культурних конотацій.

З'ясовано, що, з одного боку, вербалізатори процесуального ореолу поняття “війна” виражаються переважно ідіоматично, а з другого – апелюють до аудіовізуальних виявів агресії, які притаманні не лише людині, але й багатьом іншим видам живих істот.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним видається дослідження загальних закономірностей текстуальної реалізації уявлень про війну у прозово-поетичних творах провідних представників англосмовної, німецькомовної та україномовної літератури, що й стане предметом наших дальших розвідок і дозволить зробити важливі теоретичні узагальнення.

ЛІТЕРАТУРА

І. Красных В. В. “Свой” среди “чужих”: миф или реальность? / Виктория Владимировна Красных. – М.: ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 375 с. 2. *Вэрри Дж.* Войны античности от греко-персидских войн до падения Рима / Джон Вэрри; [пер. с англ. Т. Баракина и др.]. – М.: Эксмо, 2009. – 230, [2] с. – (Военная история человечества).

3. *Шустов В. Е.* Войны и сражения Древнего мира. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 521 с. 4. *Энглим С.* Войны и сражения Древнего мира. 3000 год до н. э. – 500 год до н. э. / Саймон Энглим, Филлис Дж. Джестис, Роб С. Райс и др. – М. : Эксмо, 2007. – 272 с. 5. *Венедиктова Л. Н.* Концепт "Война" в языковой картине мира : (Сопоставительное исследование на материале английского и русского языков) : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Людмила Николаевна Венедиктова. – Тюмень, 2004. – 180 с. 6. *Верьовкін В. В.* Вербалізація концепту ВІЙНА в контексті новітніх лінгвістичних досліджень / В. В. Верьовкін // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць. – К. : КНУ імені Т. Г. Шевченка, 2012. – Вип. 22 – С.22-32. 7. *Вишняков А. Г.* Концепт войны и насилия во французском новом романе // Вестник Военного университета. – 2010. – № 1. – С. 109–114. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.naukaxxi.ru/UserFiles/Image/VVU/1-2010/3d.pdf>. 8. *Рабкина Н. В.* Концепт WAR в англоязычной военной поэзии Дис. ... кан. филол. наук : 10.02.04 – германские языки / Надежда Владимировна Рабкина ; Кемеровский государственный университет. – Кемерово, 2006. – 200 с. 9. *Хоруженко В. А.* Концепты «война» и «враг» в современной русскоязычной публицистике : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10 – журналистика / Валентина Алексеевна Хоруженко ; Московский гуманитарный институт им. Е. Р. Дашковой. – М., 2010. – 162 с. 10. *Толчеева Т. С.* Контенсивна типологія сигніфікативних артефактів у різносистемних мовах : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 – загальне мовознавство / Тетяна Станіславівна Толчеева ; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2009. – 416 с. 11. *Колесник О. С.* Мовні засоби відображення міфологічної картини світу : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. С. Колесник. – К., 2003. – 20 с. 12. *Пропп В. Я.* Русский героический эпос [Электронный ресурс] / Владимир Яковлевич Пропп. – Режим доступа : <http://feb-web.ru/feb/byliny/critics/rge/rge-001-.htm>. 13. *Слухай А. С.* Етнічний міф в образних парадигмах давньоанглійських епіко-міфологічних текстів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Слухай Анастасія Сергіївна. – К., 2010. – 275 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Musaios 2002 / Release A. By Darl Dumont and Randall M. Smith (CD-ROM). 15. Perseus [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?target=la&inContent=true&q=bellum&doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0002&expand=yes>. 16. Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о нибелунгах. – М. : Изд-во “Художественная литература”, 1975. – 749 с. 17. Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**